

سوغات تنها سفر خارجی رضاشاه

۱۲ خرداد ۱۳۹۴ ساعت ۱۸:۲۱

روز ۱۲ خرداد ۱۳۱۳ رضاشاه تنها مسافرت خارجی خود را به ترکیه آغاز کرد؛ سفر به کشوری که با نهضت «پان ترکیسم» به رهبری مصطفی کمال پاشا می‌رفت تا به سبک اروپاییان شکل پذیرد و ارزشهای اسلامی را از آن سرزمین بزداید.

در باره شیفتگی رضاخان به ترکیه و اقدامات مصطفی کمال و الگوپذیری از وی، حتی قبل از آنکه وی براریکه سلطنت ایران دست یازد، مطالب فراوانی گفته شده است. از جمله روزنامه مورنینگ پست در شماره ۱۲ اکتبر ۱۹۲۴ / ۲۰ مهر ۱۳۰۳ خود در مقاله‌های تحت عنوان مرد توانای ایران، به این شیفتگی اشاره کرده و می‌نویسد: «رضاخان نسبت به کارهای بزرگ و عملیات نظامی همسایه ترک خود مصطفی کمال بسیار شیفته شده و در تقلید از برنامه سیاسی او نیز تردیدی بخود راه نداده است.» (۱)

یکسال بعد همین روزنامه در شماره دیگر خود در مقاله‌های تحت عنوان «سوابق رضاخان و هم چشمی او با مصطفی کمال» پیشبینی سیاسی خود را تحقق یافته می‌بیند و چنین می‌نویسد:

«رضاخان پس از ارتقاء به نخست‌وزیری موافقت قطعی خود را با جمهوریت اعلام و خویش را نامزد ریاست حکومت نمود ولی بر اثر مخالفت علماء اقدام او موقتاً عقیم ماند ... با وجود این تحت تأثیر روش همانند خود مصطفی کمال پاشا در ترکیه قرار گرفت و در سیاست ضدسلطنت خود اصرار ورزید و در اوایل سال جاری (۱۳۰۴ ش) هنگامی که مجلس را وادار به تصویب قانون تفویض فرماندهی ارتش خود نمود کار را پیش انداخت» (۲)

این روزنامه سپس به علت عدم توفیق شاه ایران در تقلید کامل از همسایه تجددخواه خود اشاره کرده و می‌نویسد: «تنها علتی که رهبر ایران - رضا شاه - ملت خود را پاب پای ترکها نمی‌برد این است که خطر بلشویکی ایران را بیش از ترکیه تهدید میکند و بهترین وسیله دفاع در مقابل این خطر آن است که تمام مملکت مجهز گردد و با استفاده از احساسات شدید مذهبی توده‌های مردم، این عمل در ایران بهتر انجام می‌گیرد و روحانیون راهنمائی ملت را عهده‌دار می‌باشند ...»

آنگاه خاطر نشان می‌سازد: «همینکه خطر بلشویکی از میان برود ایران ناگزیر خود را به پای ترکیه میرساند و همان تحولات اجتماعی ولی با محافظه کاری و قدمهای شمرده‌تر، صورت خواهد گرفت»

پیش بینی دیگر این نشریه خارجی جامه تحقق به خود پذیرفت. پس از آنکه خطر بلشویکی رفع گردید، رضا شاه با اجرای سیاست

گام به گام نسبت به حذف تدریجی روحانیت از صحنه سیاسی - اجتماعی کشور اقدام کرد تا راه را برای سیاست تجددطلبانه خود هموار سازد.

دیدار رضا شاه از ترکیه در راستای اجرای سیاست تجددطلبانه وی صورت گرفت و در واقع اولین و آخرین سفر او به عنوان شاه ایران به یک کشور خارجی است. گزارشات لحظه به لحظه این سفر مهم و تاریخی در جراید آنروز خصوصاً شفق سرخ و اطلاعات درج گردیده و حتی به تصویر کشیده شده و در سینماها و تالارهای نمایش، به روی پرده در آمده است. روزنامه شفق سرخ در مقاله‌های تحت عنوان «موکب ملوکانه» به شرح این سفر شانزده روزه پرداخته و راجع به آغاز این سفر چنین می‌نویسد: «صبح روز گذشته شنبه ۱۱ خرداد ۱۳۱۳ ساعت پنج قبل از ظهر موکب اعلیحضرت همایون شاهنشاهی برای مسافرت به مملکت ترکیه از قصر سلطنتی به سمت قزوین حرکت فرمودند. در موقع حرکت آقای رئیس الوزراء - فروغی - و آقایان وزراء در قصر سلطنتی شرفیابی حاصل کرده و تعلیمات لازم صادر و ابلاغ فرموده‌اند» (۳)

یکی از علل پیشرفت کشف حجاب در ترکیه گذشته از همجواری و نزدیکی با کشورهای اروپایی، شیوه عملکرد آتاترک در قبال این جریان بود که بدون اعمال فشار مستقیم در پیشبرد این طرح می‌کوشید. در سخنانش از زنان و وضعیت آنان دفاع می‌کرد و مردها را به باد سرزنش می‌گرفت. از جمله می‌گفت «چرا ما مردها باید اینقدر خود خواه باشیم و بگذاریم خواهرانمان در چنین وضعی باشند؟ بهتر است بگذاریم آنها رویشان را به دنیا نشان بدهند و فرصت مسافرت و دیدار نقاط مختلف را داشته باشند از هیچ چیز نباید ترسید. هیچ ملتی بدون تشریک مساعی زنانش موفق به پیشرفت نمی‌شود. مگر زنان و دختران دنیای متمدن اینطور لباس می‌پوشند و چنین رفتاری دارند؟ مسلماً نه» (۴)

پس از ورود رضا شاه به ترکیه استقبال باشکوهی توسط آتاترک و دیگر مقامات لشکری و کشوری از وی به عمل آمد. در این سفر، ظواهر اروپایی ترکیه رضا شاه را بیش از پیش مجذوب اقدامات مصطفی کمال کرد، و او را مصمم ساخت تا در بازگشت به ایران دنباله اقدامات تقلیدی خود را تسریع بخشد.

رضا شاه طی نطقی در ضیافت شام رئیس جمهوری ترکیه، هدف و انگیزه خود از سفر به این کشور را با عبارتی بیان کرد که شایستگی او را به ترکیه و رئیس جمهوری آن ثابت می‌کند: «مدتهاست با کمال خوشوقتی ناظر ترقیات عظیم ملت دوست و همجواری خود لزوم دوستی با ترکیه را احساس می‌کردم و به همین مناسبت خوشبختانه امروز مشاهده می‌کنم که این دوستی در آتیه از هر تزلزل مصون خواهد بود و دو ملت همسایه و برادر می‌توانند با کمال اعتماد و اطمینان به یکدیگر متکی بوده و وظیفه مقدس خود را که ادامه ترقیات و توسعه تمدن است ایفاء نمایند.»

در این مسافرت رضا شاه از مراکز علمی و صنعتی ترکیه دیدن کرد. اما آنچه بیشتر مورد توجه رضا شاه قرار گرفت، ظاهر وضع آراسته و مدرن زندگی اجتماعی مردم بود. همه چیز زیبا به نظر می‌رسید و حضور زنان بی‌حجاب در چشم او بسیار پسندیده آمد.

دیدن این مناظر خصوصاً در مراکز آموزشی و تربیتی این کشور توجه رضا شاه را بیشتر جلب کرد. روزنامه اطلاعات در این مورد می‌نویسد: «یکی از مراکزی که رضا شاه هنگام دیدار از ترکیه انجام داد دیدار از مدرسه‌های در آنکارا بنام عصمت پاشا بود که در این مدرسه دختران بی‌حجاب ترک تربیت خانهداری و صنایع یدی را می‌آموختند و در هنگام ورود شاه تمام دختران مؤسسه مزبور با کف زندهای ممتد خود مقدم ملوکانه را تهنیت گفتند.» (۵)

رضا شاه باور نداشت که ترکیه در زمینه آزادی زنان و تعلیم و تربیت آنان، تا این اندازه دچار تحول و دگرگونی به سبک اروپا شده باشد، تا حدی که خطاب به سفیر کبیر ایران مستشارالدوله صادق اظهار می‌دارد: «هنوز عقب هستیم و فوراً باید با تمام قوا به پیشرفت سریع مردم خصوصاً زنان اقدام کنیم...» (۶)

به همین علت بود که پس از بازگشت از ترکیه در اغلب اوقات ضمن بیان پیشرفت سریع کشور ترکیه، از رفع حجاب زنان و آزادی آنها صحبت می‌کرد. (۷) تأثیر این مسافرت تا بدان حد است که روزنامه رستاخیز در مقاله‌های به مناسبت سالگرد کشف حجاب، «ابتداء ماجرای کشف حجاب را از سال ۱۳۱۳ شمسی می‌داند»، سالی که بنیانگذار شاهنشاهی پهلوی به دعوت مصطفی کمال پاشا برای دیداری به ترکیه رفت. همچنین: «یکی از مسائلی که در جریان این دیدار جلب توجه رضا شاه کرد، مسئله بی‌حجاب بودن زنان آن کشور بود.» (۸)

سخنان صریح رضا شاه به رئیس‌الوزراء جدید (محمود جم) به تاریخ ۱۱ آذرماه ۱۳۱۴ در این خصوص، مؤید این مدعاست. در جایی که اظهار می‌دارد: «نزدیک دو سال است که این موضوع - کشف حجاب - سخت فکر مرا بخود مشغول داشته است خصوصاً از وقتی که به ترکیه رفتم و زندهای آنها را دیدم که «پیچه» و «حجاب» را دور انداخته و دوش بدوش مردهایشان در کارهای مملکت به آنها کمک می‌کنند دیگر از هر چه زن چادری است بدم آمده است اصلاً چادر و چاقچور دشمن ترقی و پیشرفت مردم است.» (۹)

به همین جهت، این سفر و دیدار از ترکیه و مشاهده تحول دگرگونی در اجتماع زنان و «کیفیت مجالس، شاه را در خط تأسی صرف انداخت و تشبه به اروپایی شدن کشورش»، چرا که کوشش وی آن بود که ایران را در طریق ترقی و قبول تمدن جدید وارد کند، (۱۰) غافل از آنکه با تغییر در ظاهر و تقلید صرف گرهی از مشکلات زن ایرانی، باز نمی‌شد.

پی نوشت :

۱. نوری اسفندیاری، به نقل از رستاخیز ایران، ص ۹۶ .

۲. همان، ص ۱۸۳ .

۳. شفق سرخ، شماره ۲۶۵۷، مورخ ۱۲ خرداد ۱۳۱۳ .

۴. به نقل از: باربر، نوئل فرمانروایان شاخ زرین: ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی .

۵. روزنامه اطلاعات، شماره ۲۲۳۳، مورخ ۲۰ تیرماه ۱۳۱۳ .

۶. مکی، حسین، تاریخ بیست ساله ایران، ج ۶، ص ۱۵۷.
۷. هدایت، همان، ص ۴۰۴.
۸. رستاخیز، شماره ۵۱۱، پنجشنبه ۱۶ دی ماه ۲۵۳۵.
۹. رستاخیز، همان.
۱۰. هدایت همان، ص ۴۰۴.

منبع: موسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۳۰۵۶۵/سوغات-تنها-سفر-تنها-سوغات/۳۰۵۶۵>